

ZOFIA WŁODEK

Kraków

NIE ZNANY RĘKOPIS Z KSIĘGOZBIORU ŚW. JANA KANTEGO I KRAKOWSKA KWESTIA O HERETYKACH

Ostatnie badania nad rękopisem nr 1588 Biblioteki Jagiellońskiej wykazały, że zawiera on nie znany dotąd autograf św. Jana z Kęt¹. Identyfikacji pisma mistrza Jana Kantego w rękopisie BJ 1588 dokonała dr M. Kowalczyk. Autograf obejmuje na f. 1r-1v, 242v-IIv obszerne wypisy z dzieł teologicznych, dalej na f. 242r kwestię o przewrotności heretyków (mistrz Jan zanotował, że kwestia została wygłoszona w Krakowie przez doktora, lecz imienia tegoż doktora nie podaje), oraz glossy i uzupełnienia tekstu przy znajdującym się na f. 50r-241v komentarzu Konrada z Sołtowa do *Sentencji* Piotra Lombarda. Glossy i uzupełnienia znajdują się np. na f. 61v, 192r-193v, 207v, 208v, 220r i innych. Rękopis nie zawiera not własnościowych, mimo to jednak można przyjąć, że był własnością św. Jana z Kęt, zwłaszcza z racji odnalezienia gloss i uzupełnień wykonanych jego ręką². Na f. 243v czytamy: „liber praesens in summa constat duas marcas cum VII grossis”. Świadczy to, że rękopis był kupiony, może przez Jana Kantego. Jest zresztą możliwe, że rękopis pochodzi z Pragi, wskazywałby na to tekst Konrada z Sołtowa, który był mistrzem pras-kim³.

Udało się w dużej mierze zidentyfikować wypisy z różnych dzieł teologicznych. Są to głównie teksty – na f. 1r Wilhelma z Auxerre: *Summa aurea in IVm librum Sententiarum P. L.*, art. 3, qu. generalis 3 (tekst dotyczy postępowania ze złodziejem, a dalej wyższości życia duchowego nad cielesnym); na

---

¹ Rękopis BJ 1588 został opisany przez M. Markowskiego. Korzystam z tego opisu za pozwoleniem autora, uzupełniając opis nowymi ustaleniami.

² Ponieważ rękopis BJ 1588 nie zawiera not własnościowych, nie został uwzględniony przez R. Zawadzkiego w pracy *Stan badań nad życiem i spuścizną rękopiśmienną św. Jana z Kęt* („Analecta Cracoviensia” 5-6:1973-1974 s. 7-48, szczególnie s. 32-33).

³ Zob. np.: F. S t e g m ü l l e r. *Repertorium commentariorum in Sententias Petri Lombardi*. Würzburg 1947 s. 73.

f. 1v św. Bonawentury: *Breviloquium, pars 1, cap. 3* (tekst dotyczy Trójcy Świętej); na f. 242v św. Tomasza z Akwinu: *Commentum in III librum Sententiarum P. L., d. 9, qu. 1, a. 1, quaestiunculae I-IV (solutiones)* (tekst dotyczy czci oddawanej Bogu (*latría*)).

Omawiany rękopis zawiera poza wymienionymi tekstami jeszcze następujące dzieła: na f. 2r-43v *Speculum Mariae* Konrada Holzingera, oraz na f. 43v-49v anonimowe kazania, datowany jest natomiast w kolofonie wspomnianego już komentarza Konrada z Sołtowa⁴. W kolofonie tym czytamy mianowicie: „Finitus liber Sententiarum per Nicolaum de Michalowicze a. D. MCCCCXX7 (1427)...” Data ta wskazuje na to, że rękopis powstał na początku drugiej ćwierci XV w.; potwierdzają to zresztą dla całości rękopisu znaki wodne. Osoby Mikołaja z Michałowicz nie udało się zidentyfikować, nie występuje wśród studentów ani krakowskiego, ani praskiego uniwersytetu.

Spróbujmy określić, kiedy rękopis stał się własnością św. Jana Kantego. Jak wiadomo, w latach 1421-1429 Jan Kanty był kierownikiem szkoły klasztornej bożogrobców w Miechowie⁵. W 1429 r. wrócił do Krakowa, wykładał na wydziale *artium* Akademii Krakowskiej i rozpoczął na tej uczelni studia teologiczne⁶. Wykładał *Sentencje* Piotra Lombarda, zapewne w latach 1438-1440. W r. 1443 lub 1444 został doktorem teologii⁷. Jego profesorem na wydziale teologii był Benedykt Hesse⁸.

Wypisy z wymienionych dzieł, dokonane ręką Jana Kantego, związane są – podobnie zresztą jak cała zawartość rękopisu – ze studium teologii mistrza Jana. Omawiany rękopis jest być może świadectwem tychże studiów, szczególnie w okresie komentowania *Sentencji*. Komentarz do *Sentencji* Konrada z Sołtowa był popularny wśród teologów krakowskich, świadczy o tym duża liczba rękopisów tego dzieła zachowanych w Bibliotece Jagiellońskiej. Wypisy zaś dokonane ręką Jana Kantego pochodzą z komentarzy do *Sentencji* Wilhelma z Auxerre i św. Tomasza z Akwinu, a gdy chodzi o *Breviloquium* św. Bonawentury, związane są tematycznie z pracą nad *Sentencjami* Piotra Lombarda.

Autora kwestii o przewrotności heretyków zapisanej na f. 242r nazywa Jan Kanty doktorem. Mogłoby to świadczyć, że mówi o swoim mistrzu Benedykcie

---

⁴ Zob. przypis 1.

⁵ S. Dobrzański. *Jan z Kęt (Kanty)*. W: *Słownik polskich teologów katolickich*. Pod red. ks. H. E. Wyczawskiego OFM. T. 2. Warszawa 1982 s. 134-135.

⁶ Tamże.

⁷ M. Markowski. *Spis osób dopuszczonych do wykładów i do katedry na wydziale teologicznym uniwersytetu krakowskiego w XV wieku*. Wrocław 1965 s. 187, 228. Materiały i Studia Zakładu Historii Starożytnej i Średniowiecznej. T. 4. Seria A: Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce.

⁸ Dobrzański, jw. s. 135.

Hesse. Jeśli tak, to kwestia musiała powstać i być przepisana po r. 1431, kiedy to Benedykt Hesse otrzymał tytuł doktora teologii⁹. Inspiracją do napisania kwestii o heretykach mogły być spory z husytami, bardzo żywe na Akademii Krakowskiej w 2. ćwierci XV w. Nieprzejednaną postawę wobec husytów okazywał ówczesny kanclerz Akademii biskup Zbigniew Oleśnicki oraz wielu profesorów krakowskiej uczelni. Do wybitnych antyhusytów należał m.in. Benedykt Hesse, autor wielu tekstów antyhusyckich¹⁰, co uwiarygodnia przypuszczenie, że on właśnie jest autorem kwestii o heretykach.

Na podstawie tych rozważań można wysunąć hipotezę, że rękopis BJ 1588 stał się własnością św. Jana Kantego nie wcześniej niż w r. 1431 i nie później niż około 1438.

*

Poniżej publikujemy kwestię o przewrotności heretyków przepisaną przez św. Jana Kantego. Stanowi ona przyczynek do poznania atmosfery intelektualnej, jaka panowała wśród mistrzów krakowskich wobec innowierców, najprawdopodobniej – husytów. Główną myślą tego krótkiego tekstu jest to, że Bóg dopuszcza herezję, by ćwiczyć cierpliwość i mądrość wiernych, a także pobudzać teologów do większych wysiłków umysłowych.

BENEDICTUS HESSE DE CRACOVIA (?)
QUAESTIO UTRUM HAERETICORUM PERFIDIA ALIQUANDO
TERMINABITUR IN HAC VITA

Et arguitur quod sic, nam Deus terminavit saevitiam Iudeorum et tyrannorum, quae fuit tempore apostolorum et martyrum in Ecclesia, igitur etiam aliquando terminabit perfidiam haereticorum, quae incepit tempore doctorum et confessorum. Consequentia tenet, quia non apparet ratio diversitatis, praesertim cum videatur esse maioris malignitatis, igitur quaestio vera.

Sed in contrarium arguitur sic. Confessio fidei manebit usque ad consummationem saeculi, igitur Ecclesia eius in impugnatione. Consequentia tenet eo quod inter se ista duo sunt opposita et antecedens patet per illud Math. ultimo [28, 20]: „vobiscum sum usque ad consummationem saeculi”. Igitur quaestio falsa.

Conclusio prima et unica: haereticorum perfidia Ecclesiae in multis est proficua, patet, quia magis valet ad declarandam veritatem fidei catholicae et ad excutiendam pigritiam ab his, qui se exercent in divinis Scripturis ut vigilantiores et cautiores exis-

---

⁹ Markowski, jw. s. 224.

¹⁰ Zob. M. Rechowicz. *Św. Jan Kanty i Benedykt Hesse w świetle krakowskiej kompilacji teologicznej z XV w.* Lublin 1958 s. 155-174.

tant et diligentius eam studeant et inquirent, eo quod secundum Augustinum De vera religione (c. viii, 15) multa ad fidem catholicam pertinentia dum haeticorum callida inquietudine exagitantur ut adversus eos possint defendi, considerantur diligentius, intelliguntur clarius et praedicantur avidius, igitur conclusio vera.

Correlarium primum: haeticorum perfidia Ecclesiae aliquantulum est necessaria, patet ex dictis, unde Apostolus 1 ad Cor., 11 [19] dicit: „quod necesse est haereses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant”, igitur correlarium verum.

Correlarium secundum: divina providentia non sine causa permittit haeticam perfidiam, patet ex conclusione eo quod facit ad exercendum patientiam et sapientiam fidelium et ad excutiendum eorum pigritiam, sicut dictum est.

Correlarium tertium et ultimum: quamvis haeticorum perfidia sit Ecclesiae proficua et nocitura, secundum tamen Scripturam non terminabitur in hac vita. Prima pars patet ex dictis, quia sicut proficit per accidens, sic nocet ei per se. Sed secunda pars probatur sic: quia Scriptura innuit eius permanentiam, unde glossa [ordinaria] Is. 7 [3] dicit quod quamdiu stabit mundus et quae eius sunt in finibus suis, tamdiu sapientia saecularis et haeticus sermo durabunt. Cum autem finis mundi advenerit universa solventur, ex quo elicitur quod semper erunt haereses aliquae et malitiae hominum ad exercitum bonorum sicut nec desinet commixtio bonorum et malorum, unde etiam Math. 13 [30] dicit Dominus in parabola zizaniorum ministris quod sinuant triticum cum zizaniis crescere usque ad messem. Sed quia ibi per zizaniam intelliguntur haetici et per messem consummatio saeculi, ideoque videtur quod haetici durabunt usque ad consummationem saeculi, eo quia sicut melius conservatur triticum cum palea quam sine palea, sic fideles cum haeticis propter eorum exercitium. Ex dictis colligitur quod haeticorum perfidia est Ecclesiae proficua et necessaria iuxta Scripturam usque ad consummationem saeculi permansura.

Haec quaestio Cracoviae per doctorem est determinata, etc.

THE UNKNOWN MANUSCRIPT FROM THE LIBRARY OF ST JAN KANTY AND THE CRACOW QUESTION ON HERETICS

S u m m a r y

The paper contains some considerations on the contents and the fate of the manuscript no. 1588 from the Jagiellonian Library, as well as the text of the Cracow question on heretics which is included in the manuscript. The author arrives at a conclusion that the manuscript contains St Jan Kanty's own excerpts on theology written in his handwriting. Aside to that there are some copies of anonymous sermons and theological treatises written by well-known authors. Jan Kanty took possession of the manuscript between 1431 and 1438. The author of the question on heretics, also rewritten by Jan Kanty, was perhaps Benedict Hesse of Cracow. Most likely this question concerns Hussites.

Translated by Jan Kłos